

12. Пешков М.А. Закон и полицейская практика производства ареста и обыска в уголовном процессе США (доктрина «достаточное основание») / М.А. Пешков // Российские следователь. – 1999 – № 4. – С. 52–56.

13. Ільченко С.Ю. Визначення підстав для проведення обшуку / С.Ю. Ільченко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4. – С. 144–147.

14. Фомин М.А. Обыск в современном уголовном процессе России. [учебно-практическое пособие] / М.А. Фомин. – М.: Юрлитинформ, 2006. – 208 с.

15. Кузьмин В.А. Досмотр и обыск: основания и порядок проведения, права граждан, порядок обжалования / В.А. Кузьмин // Сам себе адвокат. Выпуск № 32. – М.: Юрайт-Издат, 2007. – 126 с.

16. Швидкова О.В. Обшук як спосіб збирання доказів / О.В. Швидкова // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14sovszd.pdf>.

УДК 343.15

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДІВ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ЩОДО ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Маринів В.І., к. ю. н., доцент
кафедри кримінального процесу, директор
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено дослідженню проблем функціонування судів апеляційної інстанції щодо перегляду судових рішень у кримінальному провадженні. Аналізуються поняття «суд апеляційної інстанції» і «апеляційний суд». Розглядаються питання повноважень суду апеляційної інстанції, а також навантаження на суддів апеляційних судів.

Ключові слова: кримінальне провадження, перегляд судових рішень, суд апеляційної інстанції, апеляційний суд, повноваження суду.

Статья посвящена исследованию проблем функционирования судов апелляционной инстанции по пересмотру судебных решений в уголовном производстве. Анализируются понятия «суд апелляционной инстанции» и «апелляционный суд». Рассматриваются вопросы полномочий суда апелляционной инстанции, а также загрузки на судей апелляционных судов.

Ключевые слова: уголовное производство, пересмотр судебных решений, суд апелляционной инстанции, апелляционный суд, полномочия суда.

Maryniv V.I. SOME PROBLEMS OF FUNCTIONING OF APPEAL INSTANCE'S COURTS ON REVISION OF JUDGMENTS IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Article is devoted to research of problems of functioning of vessels of appeal instance on revision of judgments in criminal proceedings. Concepts «court of appeal instance» and «appeal court» are analyzed. Questions of powers of court of appeal instance, and also loading on judges of appeal courts are considered.

Key words: criminal proceedings, revision of judgments, court of appeal instance, appeal court, powers of court.

Постановка проблеми. Ефективність апеляційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні безпосередньо залежить як від удосконалення процесуального порядку оскарження рішень суду, так і від належної організації та діяльності судів апеляційної інстанції, на які покладається здійснення такого перегляду. В умовах судово-правової реформи, яка триває на часі, набуває актуальності дослідження питань функціонування судів апеляційної інстанції в аспекті здійснення ними перегляду судових рішень у кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми апеляційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні були предметом дослідження таких учених, як Д.О. Захаров, Н.В. Кіцен, О.Ю. Костюченко, А.Н. Разінкіна та ін. Разом з тим, їх взаємозв'язок із проблемами організації судової системи України у науковій юридичній літературі досліджені недостатньо.

З огляду на це, метою статті є розробка теоретичних положень щодо функціонування судів апеляційної інстанції в аспекті перегляду судових рішень у кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що оскарження судових рішень в апеляційному порядку є одним із міжнародних стандартів прав людини, закріпленим у п. 5 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що гарантує право особи на перегляд її справи вищим судом. Відповідне право особи закріплює і ч. 1 ст. 2 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, згідно з якою кожний засуджений за вчинення кримінального правопорушення має право на те, щоб винесений відносно нього вирок або визначене йому покарання були переглянуті вищестоящою судовою інстанцією. Важливо відзначити, що у зазначеній нормі міжнародного права

йдеться саме про сферу кримінального провадження, у якій наявність апеляційної інстанції є особливо важливою з точки зору забезпечення прав засуджених осіб.

На національному рівні право на апеляційне оскарження є важливою складовою права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого, що згідно із ст. 24 КПК України визнається однією із засад кримінального провадження. Одночасно воно виступає основною гарантією захисту прав особи від порушення з боку зазначених суб'єктів, а також виправлення допущених ними помилок під час реалізації своїх процесуальних повноважень. Тому реалізація даної засади має значення не лише в аспекті забезпечення приватних прав та інтересів учасників кримінального процесу, а й публічних потреб, які вимагають належного виконання своїх обов'язків органами, які здійснюють кримінальне провадження [1].

У науковій юридичній літературі аргументується, що змістом права на оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції, є сукупність наступних правомочностей (можливостей): а) можливість звернення до суду апеляційної інстанції зі скаргю на судові рішення суду першої інстанції, що не набрали законної сили, щодо їх перевірки на предмет законності та обґрунтованості; б) право на отримання судового захисту за результатами розгляду скарги у судах апеляційної інстанції, забезпечене процесуальним обов'язком судів вищої інстанції використати передбачені процесуальним законом можливості для встановлення та усунення суддівської помилки, допущеної судом першої інстанції, та забезпечення реального виконання судового акту [2, с. 8–9]. Таким чином, суб'єктом забезпечення реалізації цього права є суд апеляційної інстанції.

Розглядаючи цей суд, необхідно відзначити, що «судова інстанція» визначається як процесуальне поняття, яке характеризує судовий орган у цілому або його структурний підрозділ, що має визначений обсяг повноважень при здійсненні правосуддя. Йому відповідає організаційне поняття «ланка судової системи», яке характеризує судові органи, рівні за обсягом повноважень і колом обов'язків, які вони виконують [3, с. 78]. Обидва ці поняття, які розкривають організаційний (судоустрійний) і процесуальний аспекти, не завжди є тотожними щодо конкретного органу судової влади, оскільки суд однієї ланки може поєднувати повноваження декількох інстанцій.

Згідно із ч. 2 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах. Відповідно до ч. 1 ст. 27 цього Закону, апеляційний суд виконує такі повноваження: 1) здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом; 2) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику, інформує про результати узагальнення судо-

вої практики відповідні місцеві суди, Верховний Суд; 3) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства; 4) здійснює інші повноваження, визначені законом.

З цих нормативних положень можна зробити висновок, що апеляційною інстанцією з розгляду кримінальних справ є апеляційний суд. Попри те, що закон допускає розгляд ним справ відповідної судової юрисдикції по першій інстанції, кримінальне процесуальне законодавство такої можливості не передбачає. Такий підхід слід визнати правильним, адже, як зауважують вчені, якщо ці суди вважаються апеляційними, то не варто намагатися перетворити їх за окремими повноваженнями на суди іншого рівня (місцеві суди), що суперечило б як Конституції, так і міжнародним стандартам побудови судової системи [4, с. 16]. Ці міркування варто підтримати і визнати позитивним той факт, що на сьогодні у кримінальному провадженні поняття «апеляційний суд» і «апеляційна інстанція» повністю ідентичні.

У зарубіжній практиці питання щодо забезпечення апеляційного оскарження судових рішень вирішується по-різному. На підставі вивчення іноземного досвіду О.М. Курило формує такі характерні ознаки апеляційного провадження: 1) апеляційні скарги приносяться на судові рішення, постановлені першою інстанцією, що не набули законної сили; 2) оскаржуються не лише судові вироки та рішення, але й інші процесуальні акти суду (ухвали, постанови), які не набули законної сили; 3) приводом до перегляду справи є апеляційна скарга (подання), до форми та змісту якої закон пред'являє певні вимоги; 4) законом встановлені строки апеляційного оскарження; 5) подача апеляційної скарги припиняє набуття законної сили судовим рішенням, що оскаржується; 6) у суді апеляційної інстанції перевіряються не лише питання права (законність), але й питання факту (обґрунтованість) рішення суду першої інстанції; 7) суд апеляційної інстанції безпосередньо досліджує докази, в тому числі – додаткові, при проведенні судового слідства; 8) суд апеляційної інстанції не тільки вправі залишити вирок суду першої інстанції без зміни, але й постановити новий вирок; 9) рішення суду апеляційної інстанції можуть бути оскаржені у вищестоящих судових інстанціях [5, с. 68–69]. Зазначені ознаки характерні і для вітчизняного апеляційного провадження.

Разом з тим, слід звернути увагу, що в деяких державах апеляційне оскарження судових рішень не передбачене або має обмежений характер. Наприклад, у Російській Федерації до 2013 р. апеляційне оскарження було передбачене стосовно вироків, ухвалених мировими суддями, тоді як рішення інших судів першої інстанції оскаржувалися у касаційному і ревізійному порядку. У зв'язку із цим висловлювалися міркування, що апеляційна інстанція, запроваджена у російське кримінальне судочинство одночасно з інститутом мирових суддів, не може існувати у відриві від останнього і є сполучною ланкою між миро-

вими судами і судами загальної юрисдикції (які діють на федеральному рівні) [6]. Однак з 2013 р., коли судам було надано повноваження здійснювати в апеляційному порядку перегляд резолютивних рішень у кримінальних справах, погляди на роль апеляційної інстанції змінилися, і тепер вона розглядається як дієвий ревізійний засіб виправлення помилок вироків, що оскаржуються [7, с. 77]. Також у зарубіжному законодавстві зустрічається як повна апеляція (закріплена у законодавстві Франції та Італії), коли сторони мають свободу у наданні суду апеляційної інстанції нових доказів, а суд зобов'язаний прийняти в справі нове рішення, так і неповна (у Німеччині та Австрії), коли сторони не мають права надавати суду нові докази, а суд апеляційної інстанції обмежений у праві приймати нове рішення у справі [8, с. 24].

Різні варіанти апеляції можливі і в межах однієї моделі апеляційного перегляду. Наприклад, в умовах дії КПК України 1960 р. дослідники виділяли такі види апеляційного розгляду: а) повний, при якому вирок скасовується повністю і дослідження обставин, що підлягають встановленню по кримінальній справі, здійснюється апеляційним судом у повному обсязі (наприклад, у випадку скасування необґрунтованого виправдувального вироку); б) додатковий, у якому апеляційний суд визнає, що для найбільш повного вирішення скарги потрібна безпосередня перевірка окремих доказів, яка здійснюється в умовах судового слідства; в) «обмежений», при якому судового слідства не проводиться, тобто перевірка рішень здійснюється виключно за матеріалами справи [9, с. 15]. З певними корективами ці види притаманні і сучасному кримінальному процесу України.

На користь того, що апеляційний перегляд судових рішень у кримінальному провадженні є основною формою внутрішнього судового контролю, свідчить як коло тих питань, що складають предмет апеляційної перевірки, так і обсяг повноважень суду апеляційної інстанції. Так, предмет апеляційного перегляду полягає у перевірці законності, обґрунтованості, справедливості судового рішення, тоді як суд касаційної інстанції перевіряє лише законність оскаржених судових рішень [10, с. 14–15]. Згідно із ч. 1 ст. 407 КПК України, за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суд апеляційної інстанції має право: 1) залишити вирок або ухвалу без змін; 2) змінити вирок або ухвалу; 3) скасувати вирок повністю чи частково та ухвалити новий вирок; 4) скасувати ухвалу повністю чи частково та ухвалити нову ухвалу; 5) скасувати вирок або ухвалу і закрити кримінальне провадження; 6) скасувати вирок або ухвалу і призначити новий розгляд у суді першої інстанції. Передбачені КПК України повноваження суду апеляційної інстанції є альтернативними. Застосування судом апеляційної інстанції одного з цих повноважень виключає можливість застосування інших [11, с. 215].

Таке формулювання предмета апеляційного перегляду і повноважень суду апеляційної інстанції призводить до розуміння деякими

дослідниками апеляції як способу перевірки судових вироків і рішень, який полягає в тому, що суд другої інстанції розглядає кримінальну справу за скаргами учасників процесу шляхом проведення нового судового слідства і винесення вироку чи рішення замість скасованого [12, с. 250]. В свою чергу, це викликає критику з боку окремих фахівців, які вважають, що апеляція веде до зниження відповідальності судів першої інстанції [13, с. 63].

На нашу думку, такі погляди є помилковими, адже апеляційний перегляд судових рішень у кримінальних провадженнях не замінює розгляду і вирішення кримінальної справи по суті у суді першої інстанції. Суд апеляційної інстанції здійснює наступний судовий контроль за вже ухваленими судовими рішеннями. Його повноваження не передбачають автоматичного скасування судового рішення, прийнятого судом першої інстанції, натомість мова йде саме про перегляд, а не про новий розгляд певної справи. Таким чином, суд апеляційної інстанції не виконує роботу замість суду першої інстанції, а перевіряє його рішення, тим самим забезпечуючи їх більш високу якість і правосудність, що неминуче має підвищувати відповідальність суддів, які ухвалюють такі рішення у першій інстанції.

Широке коло повноважень суду апеляційної інстанції у кримінальному провадженні свідчить не лише про вагомe значення, яке надається йому у забезпеченні законності й обґрунтованості судових рішень, а й про значний обсяг навантаження, який лежить на судах апеляційної інстанції. Так, згідно із аналізом статистичних даних, у 2015 р. до апеляційних судів надійшло 48,3 тис. апеляційних скарг на судові рішення у кримінальних провадженнях (справах), що на 2,7% більше порівняно з 2014 р., у тому числі 19,5 тис. апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів, або майже 42% від загальної кількості апеляційних скарг. В апеляційному порядку відповідно до КПК України переглянуто 38,8 тис. кримінальних справ (проваджень) за апеляційними скаргами, що на 1,6% більше порівняно з 2014 р. (або стосовно 43,5 тис. осіб, щодо яких переглянуто справи (провадження)), із них 15,4 тис. апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів, або 39,5% переглянутих апеляційних скарг. Апеляційними судами залишено без змін судові рішення щодо 24,2 тис. осіб, або 55,7% кількості осіб, стосовно яких апеляційними судами переглянуто судові рішення у кримінальних справах (43,5 тис.); судові рішення скасовано щодо 15,2 тис. осіб, або 34,9% (у 2014 р. – стосовно 34,3% осіб) та змінено стосовно 4,1 тис. осіб, або 9,4%. [14]. Виходячи з вищевикладеного, можна дійти висновку, що у більшості випадків суди апеляційної інстанції залишають вирок судів першої інстанції без змін, приблизно у третині випадків їх скасовують, і кожний десятий вирок змінюють.

Однак вказані показники хоча і є значними, проте їх не можна порівняти з навантаженням на суддів місцевих загальних судів. Так, співставляючи загальний рівень навантаження на суддів загальних місцевих та апе-

ляційних судів, І.В. Дем'яненко доводить, що апеляційні загальні суди розглядають приблизно у 10 разів менше справ, ніж місцеві (в окремі роки розрив показників їх роботи становив і 15 разів), а рівень навантаження на суддів цих судів у 3–5 разів менший, ніж на суддів місцевих судів. Дослідниця пояснює це іншим функціональним призначенням апеляційних судів, які як суди вищої інстанції перевіряють правильність застосування нижчим судом закону, а також повноту і об'єктивність установлення фактичних обставин справи, виправляючи помилки суддів нижчої інстанції та гарантуючи високу якість судочинства. Також треба звернути увагу на ту обставину, що у своїй більшості справи, які розглядаються апеляційними судами, є априорі більш складними, ніж ті, що вирішуються судами першої інстанції, отже, їх вирішення потребує більше часу і зусиль суддів, що, в свою чергу, тягне за собою необхідність зменшення навантаження на апеляційні суди [15, с. 21–22].

Поза всякого сумніву, навантаження на всі ланки судової системи України повинно бути співрозмірним і збалансованим. При його визначенні слід виходити із функціонального призначення кожної із судових інстанцій. Серед завдань апеляційного провадження науковці наводять такі: 1) забезпечити стабільність судового рішення; 2) забезпечити правильне розуміння та застосування кримінального, кримінального процесуального та іншого законодавства; 3) сприяти формуванню одноманітної судової практики з вирішення судових справ; 4) здійснювати захист прав та свобод людини та громадянина [16, с. 447]. Отже, функціональне призначення суду апеляційної інстанції в кримінальному провадженні є іншим, ніж у суду першої інстанції, і більш широким за обсягом завдань, які покладаються на нього. Виключно «судові» або процесуальні повноваження з перегляду судових рішень не вичерпують всіх завдань, що покладаються законом на ці суди. Тож цілком обґрунтованим виглядає зменшення власне процесуального навантаження на суддів цих судів на користь більш фахового і компетентного перегляду ними судових рішень у кримінальних провадженнях, що оскаржуються, а також виконання інших завдань, вказаних вище.

Висновки. На підставі викладеного можна констатувати, що у забезпеченні права особи на оскарження рішень, дій чи бездіяльності у кримінальному провадженні найважливіше значення мають суди апеляційної інстанції. Їх повноваження, згідно із побудовою судової системи України, виконують апеляційні суди, в особі яких поняття «апеляційна ланка судової системи» і «суд апеляційної інстанції» співпадають. Однак коло повноважень апеляційного суду є більш широким, ніж тільки перегляд судових рішень у кримінальних провадженнях по апеляційній інстанції, оскільки на них також покладається вивчення та узагальнення судової практики, надання методичної допомоги

місцевим судам, що зумовлює менший обсяг процесуального навантаження на суддів цих судів, порівняно із суддями місцевих судів, на користь виконання додаткових повноважень організаційного характеру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Маринів В.І. Деякі проблеми реалізації принципу забезпечення права на оскарження судових рішень у кримінальному провадженні / В.І. Маринів // Актуальні проблеми судового права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. Івана Єгоровича Марочкіна (Харків, 30 жовт. 2015 р.) / редкол.: Л.М. Москвич (голова) та ін. – Х. : Право, 2015. – С. 68–71.
2. Цихоня Д.Ю. Оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції: дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Д.Ю. Цихоня. – Одеса, 2015. – 216 с.
3. Лапкін А.В. Судове право України : навч. посіб. у схемах / А.В. Лапкін. – Х. : Право, 2016. – 148 с.
4. Оніщук М.М. Судово-правова реформа: чи буде дано відповіді на виклики часу / М.М. Оніщук // Право України. – 2003. – № 5. – С. 15–19.
5. Курило О.М. Проблеми організації роботи апеляційного суду області : [монографія] / О.М. Курило. – Х. : Юрайт, 2013. – 256 с.
6. Шугуров М.В. Международно-правовые стандарты и реализация права на апелляцию по уголовным делам в российском уголовном процессе: доктринально-правовая оценка соответствия / М.В. Шугуров // Международное уголовное право и международная юстиция. – 2009. – № 3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.center-bereg.ru/o3441.html>.
7. Ильюхов А.А. Проблемы теории и практики апелляционного производства уголовных дел, рассмотренных судом с участием присяжных заседателей / А.А. Ильюхов // Lex Russica. – 2016. – № 4. – С. 76–86.
8. Костюченко О.Ю. Апеляційне оскарження судових рішень у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.Ю. Костюченко. – К. : Б.в., 2005. – 219 с.
9. Захаров Д.О. Правова природа та система рішень апеляційного суду у кримінальному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Д.О. Захаров. – Х., 2006. – 20 с.
10. Кіцен Н.В. Загальні умови перевірки вироків, постанов, ухвал суду, які не набрали законної сили: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Н.В. Кіцен. – Одеса, 2011. – 20 с.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 2 / [С.М. Блажівський, Ю.М. Грошевський, Ю.М. Дьомін та ін.]; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х. : Право, 2012. – 664 с.
12. Судебная власть / под ред. И. Л. Петрухина. – М. : ООО «ТК Велби», 2003. – 720 с.
13. Ширинский С.С. Нужен ли нам апелляционный суд? / С.С. Ширинский // Российская юстиция. – 1996. – № 6. – С. 63.
14. Аналіз даних судової статистики щодо розгляду справ і матеріалів місцевими загальними судами, апеляційними судами областей та міста Києва за 2015 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/sudova_statistika.html. – Заголовок з екрана.
15. Дем'яненко І.В. Проблеми навантаження на місцеві загальні суди як основну ланку судової системи України / І.В. Дем'яненко // Право і суспільство. – 2016. – № 1. – С. 19–24.
16. Судова влада: [монографія] / [І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, І.В. Назаров та ін.]; за заг. ред. І.Є. Марочкіна. – Х. : Право, 2015. – 792 с.